

Nimien vaihtumisesta ja häviämisestä

Huomioita Iijokisuun nimistöstä

Nimien vaihtumista ja häviämistä on suomalaisessa onomastiikassa käsitelty perin vähän, sillä huomio on kohdistunut enimmäkseen elävän henkilön- ja paikannimistön etymologiseen selvittelyyn. Kuitenkin juuri »kuolleet» nimet voivat olla tieteellisen tutkimuksen kohteina elävää materiaalia arvokkaampiakin, sillä ne ovat syntyneet kaukaisessa menneisyydessä ja siis valaisevat vanhempien aikojen historiaa kuin se uusi nimikerrostuma, joka on ne syrjäyttänyt. Ahtaan tutkimuskentän — Iijokisuun — nimistöstä ei tietenkään voi tehdä yleispäteviä synteesejä nimien vaihtumiseen ja häviämiseen vaikuttavista tekijöistä, mutta rikkaudessaan nuo muutokset ovat mitä sitovimpia todistuksia Pohjois-Pohjanmaan vaihtelevasta ja samalla ankeasta menneisyydestä.

I

Peräpohjolan historialle tutut sodat, hävitykset ja nälkävuodet ovat aiheuttaneet senkin, että maakunnan suvuilla ei ole ollut jatkuvuutta, vaan jo keski-ajalla syntyneisiin, monesti hävitettyihin ja autioituneisiin taloihin on muualta kulkeutunut uusia sukuja, jotka vanhan tavan mukaan ottivat talon nimen sukunimekseen.¹ Välähdyksiä tästä Iin sukujen ja talojen usein katkenneesta historiasta tarjoavat monet asiakirjat, etenkin tuomiokirjat. Niinpä maanmittari CLAS CLASSONIN kartanselityksissä v. 1648 mainitaan esim. seuraavat autioituneet tilat: Tuomas Leiston, Yrjö Leiston, Matti Sipretinpoika Paakkarin, Matti Klemetinpoika Kipinän ja Polakanmaan (= Puolakan) autiot.² Iin käräjillä 1670 puhuttiin 30 vuotta autiona olleesta Pakasen tilasta³, ja käräjillä 14—17. 7. 1687 talollinen Jaakko Kurkela anoi oikeutta asettua vanhan Erkki Lampukarin tilalle, joka oli ollut autiona jo 50 vuotta⁴. Etenkin isoviha oli tuhonnut säälimättä sukuja ja hävittänyt taloja. Iin kirkonkirjoissa luetel-

¹ Ks. VILJO NISSILÄ Iin sivistyneistöä ja sen elämää 1800-luvulla. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton vuosikirja IX (1948) 55—.

² MHA (= Maanmittaushallituksen arkisto) F 1, 80, 81, 83, 97, 109.

³ VA rr (Valtionarkiston tuomiokirjat) 12: 428.   ⁴ VA rr 24: 337.

laan autiotiloina mm. Tirola, Mäntylä, Tohila ja Säävälä⁵, ja saman kuvan tarjoavat tuomiokirjat. Iin kesäkäräjillä 13—17. 7. 1721 kappalainen Johan Beckman anoi, että Prusilan kruununautiotila, jossa oli asunut kersantti Petter Bergenhem, liitettäisiin kappalaistilaan⁶, seuraavana vuonna talvikäräjillä etelä-iiläinen Gabriel Iisakinpoika pyysi omakseen Matti Mikonpoika Sorosen autioitunutta taloa⁷, ja saman vuoden kesäkäräjillä nimismies Gustav Lillbäckin lausunnosta kävi ilmi, että Lauri Sääväläisen ja Eskeli Tohilan talot olivat autioina. Sääväläisen olivat surmanneet venäläiset, Tohila taas oli 15 vuotta aikaisemmin joutunut sotilaaksi ja tila oli siitä lähtien ollut viljelemättömänä.⁸

Iin useimmista taloista voimme tehdä samoja huomioita: niiden omistajien vaihtelut ja kirjavan sukunimistön. Piukkula, Prusila ja Valtarila olivat 1600- ja 1700-luvulla moneen otteeseen kappalaisen virkataloina, Hiivalassa asui samoilla vuosisadoilla Forbus, Lillbäck, Bäck ja Aspegren sukujen jäseniä ja Leistola sekä Joensuu olivat olleet Pohjanmaan rykmentin virkataloina. Veijolassa, joka aikojen kuluessa on jakaantunut moniksi osataloiksi, ovat vanhaa juurta enää v. 1688 syntyneen Daniel Veijolan jälkeläiset⁹, muut ovat 1800-luvulta oululaisen Frans Lundin l. Toikan, pudasjärveläisen Matti Puurusen l. Marikaisen l. Klasilan sekä iiläisten Räninän ja Härmän sukua, jotka kaikki ovat ottaneet Veijola-nimen. Hiivalan talossa asuu mm. Jakkuja, Paasoja, Pulkkisia ja Rajaloita, joista vain Jakut ovat osaksi säilyttäneet oman nimensä (Jakku-Hiivala).

Sukunimen höllyydestä on eräänlaisena todistuksena sekin, että kun uudisasukas asettui omaan mökkiinsä tai vuokraaja kruununtorppaan, hän otti sukunimekseen paikannimen tai siitä syntyneen torpannimen. Näin asiakirjoista tapaamme sellaisia nimiä kuin Etelä-Iistä esim. Abraham Wijnamäki 1760, Simon Majavajärvi 1778 ja Jonas Laxojärfvi 1797.¹⁰ Vanhasta Suurlijstä 1800-luvun ensi vuosikymmeneltä ovat seuraavat sukunimet: Kehusmaa, Kukonlampi, Maalismaa, Matinaho, Muhojoki, Putahansuu, Siikaneva, Vehkapuro ja Vengasaho, joista eräisiin sisältyy jo ennestään henkilönnimi.¹¹

*

Parista edellisestä esimerkistä on jo käynyt selville iiläisen sukunimistön historiassa luonteenomainen ilmiö: sukunimien vaihtuminen ja kahden tai useammankin sukunimen käyttäminen samasta henkilöstä, mistä on runsaasti esimerkkejä savo-karjalaiselta nimistöalueelta. Suomalaisen antroponymian, henkilönnimistön tutkimuksen, ensimmäinen edustaja H. A. REINHOLM kertoo, että hänen ajallaan

⁵ Iin kirk. ark. III 2,2 s. 103, 104, 112, 113 ym.   ⁶ VA rr 53: 166.   ⁷ VA rr 54: 69.

⁸ VA rr 54: 89.   ⁹ Iin kirk. ark. III 2, 1.   ¹⁰ Iin kirk. ark. III 2, 4 s. 35, III 2, 5 s. 131. — VA 9557: 151.   ¹¹ Iin kirk. ark. III 2,9.

oli vielä sukuja, joilla oli kaksi, kolmekin nimeä. Hän mainitsee mm. esimerkit *Törön Henter* l. Henrik *Launiainen* Uudeltakirkolta (Viip.l.), *Sokka* l. *Suurhousu* l. *Keripata* Raudusta, *Raijas* l. *Pöllänen*, *Roiha* l. *Putto* Ruokolahdelta, *Konsa* l. *Väänänen* Juvalta, *Pekkonen* l. *Kinnunen*, *Latva* l. *Lappeteläinen* l. *Möykkönen* Leppävirroilta ja *Pyyri* l. *Pynnönen* Keuruulta.¹² Siitä huolimatta että nimenvaihdokset vielä 1800-luvun puolivälissä olivat tavallisia — esim. *Karhusta* oli lut *Löppönen* (Savitaipale), *Hyväkkäästä Haikonen* (Antrea), *Ovaskasta Kuparinen* (Rautu) — Reinholm ei ole selittänyt sukunimien vaihtumisen probleemia. A. V. FORSMAN (Koskimies) mainitsee samanlaisia esimerkkejä 1500-luvun ja 1600-luvun Savo-Karjalasta: Pietari *Roihanen Toiviainen*, Heino *Mero Mustakukku*, Hanno *Tölli Rouhiainen*, Pietari *Jurva Pöllä* ym. Jääksestä (1560—69), Iivana *Nahkahattu Ahokas*, Hannus *Litmainen Rauta* Joukiosta (1618), Heikki *Vihavainen Olkkoinen* Säamingistä (1551), ym. Hän on rinnastanut ilmiön roomalaiseen nimijärjestelmään ja viitannut siihen mahdollisuuteen, että se on saanut vaikutteita Venäjällä 1600-luvulla käytetystä kahdennimen-järjestelmästä ja rajoittunut vain Itä-Suomeen.¹³ Myös VÄINÖ VOIONMAA on poiminut ilmiötä valaisevia esimerkkejä Savon ja Karjalan verokirjoista: Markko, Pietari ja Olli *Rasanen* 1556 Juvalta, mutta v. 1560 Markko, Pietari ja Olli *Hyttinen* sekä 1557 Lauri *Näärinki Kiuski* samalta alueelta, ym. — selittämättä kuitenkin ilmiön syytä.¹⁴

Vanhan Iin verokirjoja selaillessa voi todeta, että nimijärjestelmä ainakin 1500-luvulta lähtien on ollut tunnettu myös Oulun murrealueella. Sitä valaisivat sellaiset esimerkit kuin Olli Pietarinpoika *Tökkä* l. *Tapio* 1540-luvulta, Erick *Leistola* eller *Pilkar* 1697, mikä nimenvaihto ilmentää sitä, että Leistolan tilasta oli osuus oululaisella porvarilla *Pilkarilla*¹⁵, samaten Henrich *Leistola* eller *Kurki*, Johan *Kalewa* eller *Kauppila* 1700, Mikko *Rajala* eller *Kukkola* eller *Päkkilä*, Matti *Kestilä* eller *Leisto* eller *Junnila* 1824.¹⁶ Nuori mies, joka oli astunut ruotuväkeen, sai poikkeuksetta sotilasnimen (Brus, Frimodig, Hurtig, Listig, Färdig, Junkare, Galla, Wall, Alard, Bak ym.), mutta joskus sen rinnalla säilyi hänen varsinainen nimensä, esim. soldaten Hendrich *Runti* eller *Frisk* tai soldaten Henric *Hoffman* eller nybyggaren *Kandola*¹⁷, pari esimerkkiä mainitakseni.

Tässä primitiivisessä vaiheessa nimi ei siis ollut varsin kiinteästi liittynyt henkilöön. Varsinainen isältä peritty nimi saattoi kyllä seurata kantajaansa hänen siirryttyään uuteen taloon, jolloin hän voi saada toiseksi sukunimekseen

¹² Om Finska Folkens fordna hedniska dop och dopnamn 55.

¹³ Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalta I 135, 136.

¹⁴ Suomen karjalaisen heimon historia 193, 194. ¹⁵ VA 9213: 20. — VA rr 34: 410. — ARMAS LUUKKO Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku 351.

¹⁶ Iin kirk. ark. III 2, 1 s. 18, 34, 79, 80.

¹⁷ Viljo NISSILÄ Iin vanhaa Haminaa ja haminalaisia. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton vuosikirja X (1946—47), 62—64 (Iiläistä ruotusotilasnimistöä).

talonnimen, mutta — esimerkeistä päätellen — se tavallisesti syrjäytyi uuden tieltä. Niinpä kun Heikki Antinpoika Vuornos (s. 1760) asettui asumaan Illinsaaren Koppeloon, hän sai samalla Koppelo-nimen, ja niin kävi myös korpraali Juho Juhonpoika Rehnille (s. 1773) hänen siirryttyään Viinamäen uudistilalle.¹⁸ Sukunimi saattoi vieläpä muuttua useampaankin kertaan asuinpaikan mukaan. Kun näet ruotumies Anders Hirmu (s. 1840) sai asunnokseen Etelä-Iin Hirvelän kruununtorpan, hänestä samalla tuli Antti Hirvelä ja siirryttyään vähän myöhemmin asumaan Illinsaaren Suutarinniemeen hän otti nimekseen asumapaikkansa nimen (siis Antti Suutarinniemi), kuten käy selville rovasti F. O. DURCHMANIN kirkonkirjaan tekemästä reunahuomautuksesta.¹⁹ Iin Haminassa v. 1866 syntynyt Erkki Erkinpoika *Kukko*, jonka isä oli kotoisin Ylirannan Kukkolan talosta, sai kaksiosaisen nimen *Kukko-Liedes* siirryttyään Etelä-Iin Liedeksen taloon, ja tämä nimi on nykyiselläkin polvella.²⁰ Tällaisia kaksiosaisia sukunimiä on tämänkin ajan Iissä varsin runsaasti, esim. *Jakku-Hiivala*, *Kalevajaara*, *Korttilalli* ym.

Sukunimien käytön höllyydestä on todistuksena myös se, että ns. k o r k o n i m i (kölli) on monissa tapauksissa työntänyt syrjään primäärisen sukunimen. Viime vuosisadan puolivälissä asui Iijokisuun Niittysaarella — monien kirkonkirjojen mukaan — muuan Kalle Kolkku-niminen mies. Sitten yht'äkkiä 1860-69 kirkonkirjaan rovasti Durchman onkin tehnyt merkinnän: heter egentligen *Laxtröm*, ökn. *Kolkku*²¹, mistä näkyy, että Kolkku-nimi olikin ollut vain lisänimi, joka vähitellen yleisessä käytössä oli päässyt sukunimen funktion ja myös viralliseksi nimeksi kirkonkirjoihin. Se pejoratiivisten, tavallisesti nimenkantajan ulkonaisista vajavuuksista assosioituneiden sukunimien runsaus, joka entisaikaan ja vähin vielä nykyisinkin on käytössä, on varmaan syntynyt samaan tapaan kuin iiläisen Laxtrömin uusi sukunimi Kolkku. Avarakatseisen, monista etnografisista ja onomastisista seikoista kiinnostuneen rovasti Durchmanin pitämässä kirkonkirjoissa on kymmenittäin tällaisia korkonimiä, jotka kaikki tietenkään eivät ole päässeet kehittymään sukunimiksi, mutta ovat voineet kiteytyä paikannimistöön. Ryhmästä mainittakoon esim. *Muju-Jussi* (Juho Kaleva) ja *Mörö-Jaakko* (Jaakko Hiltunen), joiden nimet yhä elävät Iijokisuun Mujunletossa ja Mörönkarissa.

¹⁸ Iin kirk. ark. III, 2, 4 s. 32; III, 2, 12 s. 66.

¹⁹ Antti Hirvelä vill kalla sig och bör kallas Suutarinniemi (Iin kirk. ark. III 2, 18 s. 24).

²⁰ NISSILÄ Iin vanhaa Haminaa ja haminalaisia 60, 61. ²¹ Iin kirk. ark. III 2, 18 s. 107.

II

Sukunimien alituisen vaihtumisen²² vastapainona on ollut talojen nimien kiinteys ja jatkuvuus ainakin 1500-luvulta lähtien meidän päiviimme. Tästä on tietenkin poikkeuksiakin: talojen ja samalla niiden nimien häviämistä sekä joissakin tapauksissa nimien vaihtumista. Vuonna 1648 mainitaan Iijokisuusta Knut Sauå I. Staphan Sauås Hemman (Savon l. Sauvon talo)²³, jonka ensimmäisenä edustajana asiakirjoissa on tunnettu (varmaan Savosta siirtynyt) Pekka Paavonpoika Savo 1540-luvulta.²⁴ Saman vuosisadan lopulla talon nimi on kuitenkin muuttunut Joensuuki: Sigfredh Sauwo 1653, Sigfridh Joensuu 1678, niin että hävinneestä talonnimestä on muistona enää mahdollisesti pn. *sauvvainijo*, vrt. Saukuru engh 1642.²⁵ Illinsaaren Säävälän talon nimi juontanee alkunsa kiiminkiläisestä Antti Sääväläisestä (vrt. *Saavalainen*, karj. *Saava*²⁶), joka 1600-luvun lopulla oli asettunut vanhaan Tenulan (< Tenhulan) taloon, kuten kertovat sellaiset asiakirjamerkinnot kuin Henrich Tenhu 1629, Hendrich Tenhus Hemman 1648, mutta Tenu Hemman som Säfwälän nu åboor 1685, Sefwäläjses förre Åboo Tenu 1687, Anders Säfwälän, fordom äfven Tenåla kallad 1700.²⁷ Iin kappalaispappilassa eli vielä 1600-luvun alkupuolella Lopakka-suku, esim. Matz Låpaka 1631, Bertill Låppakas Hemman 1648²⁸, mutta vuosisadan puolivälissä näytti tilan vallanneen Kuokka-suku (esim. Hendrich Kuocka 1648²⁹), sillä 1700-luvulla tilan nimenä mainitaan yleisesti Lopacka eller Cuockala³⁰ ja myöhemmin Kuokkala on päässyt yksinomaiseksi käyttönimeksi.

Etelä-Iin Majavajärvelle olivat antaneet nimensä siinä asustaneet majavat, mutta ne olivat aikoja sitten hävinneet³¹, paljon ennen järven kuivumista ja muuttumista lainehtiviksi viljapelloiksi. Pitkät ajat vanha nimi säilyi viljelyksien äärelle perustetun Majavajärven kruununtorpan ansiosta; sen nimen oli ensimmäinen asukas, jo aikaisemmin mainittu Simon ottanut myös sukunimekseen 1770-luvulla³², mutta kun torpan asukkaaksi 1800-luvulla muutti Rantsilasta Erkki Hyvärinen (s. 1811, k. 1870), Majavajärvi-nimi alkoi unohtua, sillä eiväthän sitä voineet elossa pitää pelkät viljapellot, joiden saroille oli alkanut kehittyä uusia nimiä, ja talon viralliseksikin nimeksi tuli Hyväri, vaikkapa siinä Hyväristen jälkeen on ehtinyt asua niin monia sukuja,

²² Tästähän johtuu, että pohjalaisten talonpoikaissukujen tutkiminen on erittäin työlästä. ²³ MHA F 1, 110. ²⁴ LUUKKO mt. 350.

²⁵ VA 9136: 106, 9175: 7. — VA rr 5: 130.

²⁶ VILJO NISSLÄ Venäläisperäisiä henkilönnimiä Itä-Karjalan paikannimistössä. Viritäjä 1943 s. 71, 72.

²⁷ Iin kär. 26. 1. 1629 (VA rr 1: 81). — MHA F 1, 99, 100. — Iin kär. 1685 (VA rr 22: 97). — Iin kär. 1687 (VA rr 24: 334). — Iin kirk. ark. III, 2, 2 s. 113.

²⁸ VA 4966: 13. — MHA F 1, 110. ²⁹ VA 9127: 488. ³⁰ Esim. Iin kirk. ark. III, 2, 6, s. 126.

³¹ Ks. ISAK FELLMAN Handlingar och uppsatser angående finska Lapmarken och Laparne IV 13, 19, 287. ³² Iin kirk. ark. III, 2, 5 s, 131.

että nykyiset eivät tunne edes Hyväri-nimen alkuperää, puhumattakaan amoin kuolleesta Majavajärvestä.³³ Samalla tavoin myös vanha Räsän talon nimi muuttui Pentiksi³⁴, ja esim. Jakkila on tunnetumpi kuin Korvala (vrt. An Lectikorfua 1552 VA 4545: 2).³⁵ Sen sijaan Meriläisen talon nimi (vrt. esim. Henrich Meriläin 1637³⁶) on sitkeästi pitänyt puoliaan uutta tulokasta Turtista vastaan (Christiern Turdinen 1707, Johan Turd'nen eller Meriläinen 1792³⁷), joka 1800-luvun alussa oli talon yksinomaisena nimityksenä kirkonkirjoissa. Vuodesta 1845 esiintyy taas nimi Turtinen eller Meriläinen³⁸, ja myöhemmin vanha nimi syrjäytti vuorostaan tulokkaan, jota nykyisin ei tunneta ollenkaan kansan käytössä.

Myös Pohjois-Iistä on jokunen esimerkki talonnimien vaihtumisesta. 1700-luvulla syntyneessä Kittilän uudistalossa (Nybygge Kittilä 1760³⁹) mainitaan asukkaana seuraavalla sataluvulla Jaakko Matinpoika Stenberg l. Kittilä (s. 1802) ja talonnimenä on esim. 1819 Kittilä eller Stenberg⁴⁰, mutta vähitellen uusi Stenberg (murt. *tempäri*)-nimi syrjäytti kokonaan vanhan. Pirttitörmän rajalla sijaitsevan Päckilän talon toinen nimitys Laurila (esim. Päckilä eller Laurila 1728⁴¹) vakiintui 1800-luvulla yksinomaiseksi. Pohjois-iläisillä taloilla rek. 5, 6 ja 22 oli vanhastaan kaikilla sama nimi Huovila, mistä ensimmäiset merkinnät ovat CLAS CLASSONIN kartassa 1648: Hofwila Bönder, Hofwila gårdar, Houfuila ägor (vrt. Jacob Huowinen 1647 VA 9125: 163).⁴² Näistä talo rek. 5 pysyi nimeltään Huovilana aina 1900-luvulle asti, jolloin se muuttui Huoviseksi. Talon rek. 6 nimitys on vaihdellut suuresti: se oli Huovila vuoteen 1838, jolloin sen rinnalle tuli nimitys Hovin, v. 1853 mainittiin vain Huovila, v. 1860 Huowinen l. Hoviin ja vuodesta 1870 Hoviini.⁴³ Näin muovautunut uusi talonnimi liittyy vastaaviin sukunimiin: fältw. Mattz Hofwin 1727, Johan Jacobson Hovoin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla talon asukkaat käyttivät sn. Hoviini, mikä kuitenkin on sammunut.⁴⁴ Vanhoista merkinnöistä päätellen näyttää siltä, että sn. Hoviini on kuitenkin vain kirjurinetymologia primäärisestä Huovis-nimestä (vrt. Huovinen = Hofwinen

³³ Iin kirk. ark. III, 2, 16 s. 135 ja III 2, 17 s. 189, ym.

³⁴ Iin kirk. ark. III, 2, 19 s. 231. — Vrt. esim Jacob Räsä 1700 (Iin kirk. ark. III, 2, 1 s. 41) ja vasta 1800-luvun lopulla ilmestyy Pentti (III, 2, 19 s. 231), joka nykyisin on yksinomainen.

³⁵ Tradition mukaan Jakit ovat tulleet vanhaan Korvalan taloon Yli-Iistä, ja kirkonkirjassa 1714—27 (III, 2, 2 s. 45) mainitaankin, että silloisen Jochum Kärwalan isän sisaren nimi oli Kirstin Jacki, ja kirkonkirjassa III, 3, 1 (1697) on Jochumin isän nimenä Sigfred Jochumsson Korwala eller Jackila.

³⁶ VA 9104: 12. ³⁷ Iin kirk. ark. III, 2, 1 s. 109 ja III, 2, 6 s. 189.

³⁸ Iin kirk. ark. III, 2, 15 s. 72. ³⁷ Iin kirk. ark. III, 2, 4 s. 23.

⁴⁰ Iin kirk. ark. III, 2, 10 s. 208 ja III, 2, 11. — Alueelta on tunnettu myös rn. *Kitti* l. Kristina.

⁴¹ Iin kirk. ark. III, 2, 6. ⁴² MHA F 1, 85—88.

⁴³ Iin kirk. ark. III, 2, 14; III, 2, 16; III, 2, 17 ja III, 2, 19.

⁴⁴ Iin kirk. ark. III, 2, 2 s. 24, 104; III, 2, 6 s. 12, 119.

1737 MHA F 21, 20). Huovilan kolmannesta talosta rek. 22 on vuodelta 1700 maininta: Hend. Mändylä el. Huowila ja 1707 asiaa selittävästi Henrich Mändylä, Huowila Soldat ja 1722 vain Mändylä⁴⁵, mikä viittaa siihen, että talo näihin aikoihin oli saanut rinnakkaisnimensä. Lieköhän niin, että tämä kolmas talo oli saanut ympäristöstään harkinnaisnimen Mäntylä, mihin viittäisi myös sen synonyymi Männikkälä (Huowila eller Männikkälä 1838, Huowila eller Männikkälä 1845, Männikkölä l. Mäntylä 1860, Männikkölä 1870, Männikkö 1901, Mäntylä 1911⁴⁶)? Iso-Prusila (vrt. Blusilan Jöns 1633 VA 4969: 62, Plusila Ödes Hemman 1648 MHA F 1, 83, Jörens Brusila 1679 Iin kirk. ark. III 3, 1)⁴⁷ vaihtui 1800-luvun puolivälissä virallisestikin Akolaksi, sen jälkeen kun kemiläinen Abraham Mihkali l. Akola oli saanut sen haltuunsa ja tehnyt siitä ajallaan Pohjois-Iin huomattavimman viljelys-tilan.⁴⁸

Iin historian monivaiheisina vuosina taloja on myös hävinnyt jäljettömiin. 1500-luvun verokirjoissa mainitaan Iistä nimiä, joiden kantajat olivat verotalonpoikia (esim. Himoittu, Isoi l. Isoipää, Jääskeläinen, ?Kuuroi, Sarkkinen, Savo, Siitoinen, Sukkoi l. Sukkoinen), joista ei ole enää muita merkkejä kuin jokunen paikannimi (esim. Siitosenkangas, -suo). Clas Classonin kartanselityksistä 1648 käy ilmi järkyttävästi, miten nopeasti viljelyksen jäljetkin katosivat, kun talo oli autioitunut. Niissä mainitaan mm. Ylirannan puolelta Paavo Mikonpoika Halosen autiotila, joka ei ole enää milloinkaan noussut pystyyn. Jossakin Kalevanväärän etelärannoilla oli Antti Laidin (Anders Laiti) vanha asumus, joka on »niin autiona, ettei mitään jälkeä voi enää nähdä talosta», samaten kuin Nisius Sukkoilan (Suckkoila) talo, jonka »viljelykset ovat niin rappiolla, ettei kukaan voi erottaa, missä rakennukset ovat olleet».⁴⁹ Sen jälkeen niiden nimetkin ovat unohtuneet tyystin.

Eräät vanhat talot ovat hävinneet sitäkin tietä, että niitä on yhdistetty toisiin. Niin kävi Pohjois-Iissä Karhulan suurelle 2-manttaaliselle tilalle, joka v. 1794 oli yhdistetty Hiivalan taloon ja sai nimen Karhula-Hiivala,⁵⁰ joskin käytössä on ollut vain nimitys Hiivala. Sen sijaan yleisesti tunnettu on suuren Karhunsaaressa nimi, joka etymologisesti on samaa juurta (vrt. Erick Karhu, Hans Karhu 1578 VA 4753: 90). Piukkulan talo oli taas 6. 3. 1744 liitetty Veijolaan, mutta sen nimi on säilynyt sellaisissa paikannimissä kuin Piukku-

⁴⁵ Iin kirk. ark. III, 2, 1 s. 26, 94; III, 2, 2 s. 104.

⁴⁶ Iin kirk. ark. III 2, 15, 17, 19, 27 ym.

⁴⁷ Talonnimi on lähtöisin ristimänimestä *Brusi* l. *Brusius*, *Blusi* l. *Blusius*, *Ambrosius* (esim. Ambrosius Olsson 1572 VA 4733: 115, Blosius Olsson 1585 VA 4773: 6, Brusius Olsson 1563 VA 4656: 265).

⁴⁸ NISSILÄ Iin sivistyneistöä ja sen elämää 1800-luvulla 59. ⁴⁹ MHA F 1, 89, 95, 96.

⁵⁰ Ecclesiastisk Jordebok öfwer Ijä Pastorat 1804 (OMA = Oulun maakunta-arkisto). — Iin maarekisteri (OMK = Oulun maanmittauskonttorin arkisto).

lanniva, -ranta, -saari.⁵¹ Etelä-Iin Kortti oli jo v. 1688 yhdistetty Raasakkaan (uudella päätöksellä 1795 Yliraasakkaan), joista v. 1928 oli muodostettu Kortti-Raasakan talo (tav. Yliraasakka).⁵² Etelä-Iin Illinsaaresta oli Raution talo 1700-luvulla liitetty Pohjois-Iin Tiiron ja Tikkanen 1710 Kalevaan (Tikkanen-Kaleva).⁵³ Myöhemmin 1800-luvun puolivälissä Kestilän tila joutui Kestilän sahalle (myöhemmin Oulu-yhtiölle)⁵⁴, 1700-luvulla syntyneet Pitsingin ja Viinamäen uudistilat ovat siirtyneet eri talojen omistuksiin samoin kuin Hirvelän kruununtorppa, kun taas Sikalan ja Valtarin tilat sekä Laksojärven kruununtorppa ovat pirstoutuneet pikkuasutuksiksi. Toisaalta on erotettu uusia taloja: Lepistö Leistolasta (1924), Karhu lukkarin virkatalosta (1928), Koivula Kuokkalasta (1929).⁵⁵ Näin siis omistussuhteiden jatkuvat muutokset ovat mitä voimakkaimmin vaikuttaneet myös alueen nimistöön, jossa on tapahtunut ja tapahtuu yhä muuttumista. Kuitenkin kuollut suku tai hävinnyt talo on voinut jättää jäljen ympäristön nimistöön, mikä tästäkin syystä muodostaa arvokkaan asutushistoriallisen tutkimusmateriaalin. Voimehan osaksi edellä esitellyn aineiston nojalla esim. todeta, että Iijokisuun paikannimistössä Hirvelänkenttä (l. Ristikarinkenttä), Karhunsaaari, Kestilänhaara, -mutka, Kortinhaara, -saari, Pitsinginranta, Piukkulansaari, Rautionranta, Sikalanjärvi, Tikkasenkenttä, -oja, Valtarinmaa, Viinamäenranta ym. kertovat hävinneistä taloista ja niiden asukkaista, jotka aikoinaan ovat olleet muovaamassa Iin historiaa.

VILJO NISSLÄ

Du changement et de la disparition des noms

Les matériaux de mon étude relative au changement et à la disparition des noms ont été assemblés uniquement parmi les noms que l'on trouve dans la région de l'embouchure de la rivière Iijoki, de sorte qu'ils n'offrent pas de possibilité d'établir des synthèses ayant une valeur générale. Comme ces noms présentent toutefois une grande variété, ils donnent des aperçus sur de nombreuses questions qui se rattachent à ce sujet, sans parler du fait qu'ils donnent des témoignages sur l'histoire variée et souvent difficile de toute cette région de l'extrême Nord. Les nombreuses guerres, calamités et famines ont fortement contribué à modifier la population et, par là, naturellement

aussi les noms. Soit mentionné comme exemple que les propriétaires du domaine de Hiivala, dans la région d'Ii septentrional, représentent au moins cinq familles différentes, quoiqu'ils eussent le même nom de famille, *Hiivala*. Encore au siècle dernier la coutume générale était que, lorsqu'un nouveau propriétaire arrivait dans la maison, il prenait comme nom de famille le nom du domaine, quoiqu'il pût aussi, à côté de celui-ci, employer encore son ancien nom de famille (par ex. Antti *Hirmu* ou *Hirvelä* ou *Suutarinniemi* vers le milieu du 19e siècle). C'est ainsi qu'apparurent aussi les noms en deux parties, typiques aux noms de famille de la région d'Ii, comme

⁵¹ Ecclesiastisk Jordebok etc.

⁵² VA 9379: 74. — Iin maarekisteri (OMK). ⁵³ VA 9370: 157, 9521: 124. — Iin maarekisteri (OMK). ⁵⁴ Iin maarekisteri (OMK).

Jaku-Hiivala, Kalevajaara, Korttilalli etc., et de même de nombreux noms qui, à l'origine, étaient des sobriquets (*kölli*), prirent la fonction de noms de famille, par ex. Karl *Laxström* (nom de famille), autrement dit Kalle *Kolkku* (sobriquet), le dernier faisant bientôt disparaître le premier. Les mêmes phénomènes — changement et disparition des noms — peuvent également être constatés dans les noms des domaines de la région de l'embouchure de la rivière Iijoki: le domaine de *Lopakka* reçut le nom de *Kuokkala*, le domaine affermé de la couronne appelé *Majavajärvi* celui de

Hyväri, pour ne mentionner que deux exemples. De nombreux domaines ont totalement disparu, si bien qu'il n'y a plus qu'un nom de lieu qui indique peut-être leur existence antérieure à plusieurs siècles dans certains cas. C'est surtout dans les noms topographiques se terminant en *-la, -lä* que l'on trouve ces noms de familles et de domaines disparus (par ex. *Hirvelänkenttä, Kestilänhaara, Piikkulansaari, Sikalanjärvi* etc.), *-la, -lä* étant en effet des désinences servant depuis longtemps à former des noms de domaines.

VILJO NISSLÄ